

РЕЦЕНЗІЇ ТА ОГЛЯДИ

DOI: 10.31651/2076-5908-2021-1-136-139

МАСНЕНКО Віталій Васильович,
доктор історичних наук, професор,
завідувач кафедри історії України
Черкаського національного
університету імені Богдана
Хмельницького,
Orcid ID: 0000-0002-7825-3871
e-mail: masnenko@ukr.net

НАУКОВЕ ТОВАРИСТВО ІМЕНІ ШЕВЧЕНКА: ЕНЦИКЛОПЕДІЯ
/ Відп. ред. Олег Купчинський. – Київ; Львів; Тернопіль, 2019. –
Т. 4: Глин. – Даш. – 620 с.

Світ побачив черговий, четвертий том енциклопедичного видання «Наукове товариство імені Шевченка: Енциклопедія».

Варто нагадати, що Енциклопедія «Наукове товариство імені Шевченка» (Енциклопедія НТШ) – багатотомне видання про найдавніше наукове громадське товариство в Україні, першу неформалізовану національну академію наук – Наукове товариство імені Шевченка, публікується від 2012 р. Мета цього фундаментального видання полягає у розкритті ролі НТШ в історії України, Європи та світу, характеристиці важливих наукових проблем, над якими працювали і працюють члени НТШ, з наголосом на досягненнях і відкриттях Товариства в різних галузях науки. Енциклопедія репрезентує цілісний і багатовимірний образ інституції, зосереджуючи особливу увагу на персоналіях, а також установах, зокрема й крайових осередках, що діють в Україні та за кордоном. Видання репрезентує розвиток наукового знання у період від 1873 р. до наших днів.

Перші чотири томи енциклопедії, які вже побачили світ, суттєво розширюють знання не тільки про діяльність Товариства, але й про Україну в цілому, привертаючи увагу широких кіл громадськості до історичних засад і сьогодення розвитку української освіти і науки. Ця довідкова праця дає змогу проаналізувати досягнення національної науки в останніх десятиліттях ХІХ, впродовж ХХ та перших десятиліть ХХІ ст. Варто відзначити, що з поміж інших досить численних сучасних українських енциклопедій, рецензоване видання вирізняється добре продуманими методологічними засадами та ґрунтовними, добре структурованими статтями.

У виданні представлено кілька базових або типових різновидів статей (гасел): 1) статті-біографи, присвячені науковцям членам Товариства, дослідникам пов'язаним з інституціями Товариства, видатним історичним постатям, які досліджувалися членами НТШ; 2) тематичні статті (події, факти, явища з історії НТШ, його структури, інституції з якими співпрацювало товариство, крайових організації та ін.); 3) серійні видання НТШ; 4) періодичні видання НТШ; 5) важливі історичні явища, події, які були предметом

дослідницького пошуку науковців Товариства. Важливо зауважити, що всі статті мають докладний довідковий апарат, який складається з бібліографічного опису видань різних категорій – праць дослідників, літератури про них, за наявності – джерел архівного збереження тощо. У багатьох гаслах цей апарат складає щонайменше третину, а інколи навіть більшу частину загального обсягу. Видання також вирізняється добре адаптованим ілюстративним супроводом, який дозволяє отримати належний обсяг візуальної інформації (фото-світлини науковців, меморіальних і комеморативних об'єктів, обкладинок видань, текстів тощо).

Доречно відзначити особливу роль у формуванні високої методологічної культури видання та наповнення його змістовними гаслами відповідального редактора Енциклопедії НТШ – Олега Купчинського – відомого українського вченого-історика, філолога, археографа, доктора історичних наук, професора, голови НТШ в Україні (2005-2014 рр.), редактора «Вісника НТШ» і «Записок НТШ», члена Української вільної академії наук, почесного члена Українського геральдичного товариства.

Варто згадати, що українське наукове середовище вже відгукнулося на Енциклопедію НТШ кількома схвальними рецензіями – як на вихід окремих томів¹, так і на видання в цілому². Нещодавно Степан Гелей опублікував розлогу рецензію й на нинішній четвертий том³. Проте, враховуючи зауважене вище значення енциклопедичного видання НТШ та потребу популяризації знань про розвиток української науки вважаємо доцільним висловити низку власних думок.

Спочатку кілька загальних спостережень щодо зовнішніх атрибутів рецензованого тому. Четвертий том містить 227 гасел. Це дещо менше, ніж у попередніх томах: у першому томі було опубліковано 248 статей, другому – 293, третьому – 305. За умови аналогічного загального обсягу томів це виявляє певну тенденцію до зростання розмірів окремих статей (гасел). Цей том також як і попередні ретельно ілюстрований. У ньому вміщено 1145 ілюстрацій та 2 картосхеми.

Редагування тому здійснювали Олег Купчинський та Олександр Савула. Список авторів статей – майже сто осіб. З них чимало знаних науковців різних галузей.

Серед гасел тому енциклопедії домінуюче місце посідають статті-біограми про вчених, громадських і політичних діячів, митців, письменників, видатних представників Церкви.

Тут представлені статті про доволі значну когорту дослідників в галузі етнології: Володимира Гнатюка (авторства Миколи Мушинки), Михайла Глушка, Якова Головацького, Євгена Грицака, Ірину Гургулу, Їржі Горака, Архипа Данилюка, Раїсу Данківську та ін.

Низка важливих гасел стосується обширу грушевськознавства: фундаментальна стаття про Михайла Грушевського (авторства Світлани Панькової та Ігоря Гирича), статті про Марію, Катерину (авторства Ірини Матяш), Олександра (авторства Варвари Шульги), Марка Грушевських, гасло про англомовне видання «Історії України-Руси», стипендіальний фонд М. Грушевського при НТШ.

Низка статей присвячена історикам: Богдану Головину, Миколі Голубцю, Степану Голубеву, Євгену Голубинському, Петру Голубовському, Соломону Гольдельману, Степану Гораку, Андрію Гречилі, Павлу Грицаку, Ярославу Грицаку (авторства Олега Павлишина), Василю Гришку, Тарасу Гунчаку, Мар'яну Гайдошу, Ігорю Гереті, Юрію Геричу, Олегу Герусу, Василю Данилевичу, Миколі Дашкевичу.

¹ Матешук-Вацеба Л. Енциклопедія «Наукове товариство імені Шевченка» / Відп. ред. Олег Купчинський. — Львів, 2012. — Том 1, А — Бібл. — 600 с.; Енциклопедія «Наукове товариство імені Шевченка» / Відп. ред. Олег Купчинський. — Львів, 2014. — Том 2, Бібл — Вес. — 616 с. // Праці наукового товариства ім. Шевченка. Медичні науки. Лікарський збірник. — 2015. — Т. 43. — С. 226-227; Матешук-Вацеба Л., Заячківська О. Наукове товариство імені Шевченка. Енциклопедія. — Том 3: Вес-Глин / ред. тому О. Купчинський, О. Савула, Н. Федорак. Наукове товариство ім. Шевченка, Інститут енциклопедичних досліджень НАН України. — Львів, 2016. — 620 с. // Праці Наукового товариства ім. Шевченка. Медичні науки. — 2017. — Т. 50 (2). — С. 124-125; Хороб С. І. Видання, що розкриває багатомірність НТШ. // Прикарпатський вісник НТШ. Слово. — 2017-2018. — № 4-3. — С. 560-562.

² Ясь О. Наукове товариство імені Шевченка: Енциклопедія. — Т. 1-4 // Український історичний журнал. — 2021. — № 2. — С. 196-198.

³ Гелей С. Наукове товариство імені Шевченка: Енциклопедія / Т.4: Глин. — Даш. / Відп. ред. Олег Купчинський. — Київ; Львів; Тернопіль, 2019. — 620 с. // Вісник НТШ. — 2020 (осінь-зима). — Ч.64. — С.109-111.

Доволі репрезентативне представництво «наукового цеху» літературознавців і філологів: Борис Глинський, Микола Глобенко, Микола Гнатишак, Михайло Гнатюк, Григорій Голоскевич, Анна-Галина Горбач, Олекса Горбач (авторства Галини Тимошик), Василь Горинь, Василь Горленко, Андрій Горняткевич, Юрій-Григорій Грабович (авторства Леоніда Рудницького), Ігор Гринда, Дмитро Гринчишин, Галина Гринь, Остап Грицай, Євген Грицак, Павло Гриценко, Ярослав Грицкован, Роман Гром'як, Микола Грунський, Микола Гудзій, Зенон-Георгій Гузар, Ірина Гузар, Ася-Олександра Гумницька, Лукія Гумницька, Яків Гурський, Данило Гусар-Струк, Теодор Гартнер, Ян Гебауер, В'ячеслав Давиденко, Андрій Даниленко.

Том також містить статті присвячені зарубіжним науковцям, громадським діячам, які мали вплив на розвиток стосунків з українськими колегами, співпрацювали з НТШ та іншими інституціями. Серед цього кейсу привертає увагу ґрунтовна стаття про Єжі Гедройця (авторства Олега Купчинського), під впливом якого усталилася нова концепція польсько-українських стосунків, яка «мала і має на сучасному етапі значний вплив на формування державної політики та відносин загалом між незалежними Польщею та Україною».

Поважне місце посідають статті про українських митців: Дарію Глібовицьку, Якова Гніздовського (авторства Лариси Купчинської), Михайла Голинського, Дем'яна-Михайла Горняткевича (авторства Лариси Купчинської), Миколі Ге (авторства Ігоря Гирича).

У томі також вміщені ґрунтовні статті про українських письменників: Леоніда Глібова (авторства Миколи Легкого), Павла Грабовського (авторства Миколи Легкого), Григорія Граб'янки, Євгена Гребінки, Катерину Гриневиц, Бориса Грінченка (авторства Миколи Легкого), Петра Гулака-Артемівського, Івана Гушалевича.

Зацікавлений читач, який репрезентує різні аудиторії, у четвертому тому енциклопедії зможе знайти цінну інформацію про важливі історичні події, пов'язані з формуванням національної ідентичності українці, зокрема у статті про Головну руську раду (авторства Феодосія Стебля), відзначення пам'ятних дат – ювілею Миколи Гоголя в НТШ тощо. Також можуть зацікавити гасла про історичні постаті: Івана Гонту (авторства Івана Сварника), князя Данила Романовича, Данила Заточника, князя Давида Ігоровича; про історичні спільноти, які мали стосунок до української минувшини – готів (авторства Леонтія Войтовича), гунів та ін.

Заслужують на увагу гасла присвячені фольклористиці та етнології. Так у четвертому томі міститься інформація про тексти фольклорних записів, здійснених дослідниками членами НТШ. Низка статей присвячено етнографічній групі гуцулів та різним складовим їхньої традиційної культури (авторства Михайла Глушка).

Не обійдена увагою й лінгвістична проблематика, зокрема у статтях про українські діалекти: гуцульський говір, говір батюків, лемківський говір, говір замішанців.

Чималий інтерес, передовсім щодо історіографічного осмислення, становлять статті присвячені дослідженням членів НТШ різних історичних явищ і подій: Голодомору в Україні (1932-1933), гончарства, гуцульської церкви, грецьких колоній, Густинського літопису, гравюри тощо.

Том містить статті про періодичні видання: «Гомін України», «Громадський голос», «Громадська думка», «Громада», «Громадський друг», «Громадянин» тощо. Відображені також інші видавничі проекти, переважно наукового та суспільно-політичного спрямування.

Характерною особливістю енциклопедії НТШ стала наявність значної кількості статей, присвячених міжнародним, міжнаціональним, міжкультурним контактам українства, зокрема співпраці українських науковців із зарубіжними колегами.

Переважає інформація щодо розвитку гуманітарного знання, але у цьому томі енциклопедії також звернута увага на визначних українських науковців інших напрямків: природничих, точних, технічних, військових тощо.

Отже можна констатувати, що перші чотири томи енциклопедії НТШ вже стали помітним явищем в сучасній українській енциклопедистиці, передовсім історичного та соціогуманітарного спрямування. Інноваційні методологічні, організаційні та редакторські

підходи, які виразно простежуються в цьому виданні, можуть позитивно вплинути на загальну трансформацію продукування енциклопедичного знання. А це надзвичайно важливо в умовах сучасного постійно прогресуючого інформаційного буму, який містить у собі явні загрози втрати орієнтирів, дегуманізації та перенасиченості «надмірною» інформацією.

Видавцям, редакторам і авторам наступних томів енциклопедії НТШ можна побажати натхнення та наполегливості у реалізації складного, але надзвичайно важливого для розвитку української науки проєкту.

DOI: 10.31651/2076-5908-2021-1-139-141

Хоменко Денис Володимирович,
аспірант, старший лаборант кафедри
історії України Черкаського
національного університету
імені Богдана Хмельницького,
Orcid ID: 0000-0002-3369-9239
e-mail: homenkodenis96@gmail.com

**НАРОДЫ И КУЛЬТУРЫ СЛАВЯНСКОГО МИРА
ВОСТОЧНОЙ ЕВРОПЫ В ИСТОРИЧЕСКОЙ РЕТРОСПЕКТИВЕ
(Беларусь, Украина, Россия, Польша). Сборник научных статей
/ ред.-сост. А.Д. Дудько – Гродно: «ЮрСаПринт, 2020. – 338 с.**

Важливим чинником входження української історичної науки в загальноєвропейський інтелектуальний простір є історіографічний діалог між науковцями різних країн та різних дослідницьких напрямків. Яскравим прикладом такого діалогу є видання «Народы и культуры славянского мира Восточной Европы в исторической ретроспективе (Беларусь, Украина, Россия, Польша). Сборник научных статей / ред.-сост. А.Д. Дудько – Гродно: «ЮрСаПринт, 2020. – 338 с.», яке видане під патронатом Міжнародної асоціації білорусистів, Гродненського державного університету імені Янки Купали (Білорусь) та Центру міждисциплінарних досліджень діаспор і закордонного білорусознавства. Збірник містить статті 64 авторів – істориків, філологів, соціальних антропологів із Білорусі, України, Польщі, Росії, Швейцарії.

Вказане видання присвячене 70-річчю від дня народження знаного дослідника-історіографа, доктора історичних наук, професора Гродненського державного університету імені Янки Купали Дмитра Карєва (нар. 25.12.1949). Сфера наукових інтересів ученого надзвичайно різноманітна. У ній превалює передусім історіографічний аспект наукових пошуків. Поряд з цим його захоплює історія і культура народів Центрально-Східної Європи (Білорусь, Україна, Польща, Росія, Литва) XVI – початку XXI ст., джерелознавство, історична географія і демографія, історія економічної думки Білорусі та інтелектуальна історія східнослов'янських народів XVI – початку XXI ст., теорія і історія менеджменту, проблеми державно-правового регулювання соціально-культурної сфери, краєзнавство (Дет.: Михайлюк Ю.М. Відомому білоруському історіографу Дмитру Карєву – 70 років!// Вісник Черкаського університету. Серія : Історичні науки. – 2019. – № 2. – С. 130-133.).

Відкриває збірник стаття, авторства Наталії Козловської, Геннадія Васюка та Юрія Михайлюка, присвячена життєвому шляху та науковій діяльності ювіляра – Дмитра Карєва. Також поданий список основних праць дослідника і літератури про нього.

Наступні матеріали стосуються різнопланової проблематики, що зумовило цілком виправданий поділ наукового доробку на три тематичних розділи.

Перший розділ присвячений середньовічним та модерним студіям «От средних веков к новому времени» у Білорусі, Україні, Росії та Польщі. У ньому презентовано 23 розвідки, у яких розкрито важливі теоретичні і методологічні аспекти дослідження середньовічного та нового періоду історії слов'янських народів. Особливу увагу тут привертають статті